

A KONFUCIÁNUS FILOZÓFIA MINT NAGYHATALMI BÁZIS

KASZNÁR ATTILA

BEVEZETŐ

A 21. században használatos biztonságpolitikai fogalmak alapján a Kínai Népköztársaság mindinkább a nagyhatalmi kritériumoknak megfelelő államalakulattá válik, mely nemcsak a közvetlen földrajzi térségében, hanem globálisan is képes érdekei változatos eszközökkel történő érvényesítésére, és nagy valószínűség szerint kijelenthető, hogy jelen évszázadban ez a képessége meg is fog maradni.

Ugyanakkor Kína számos vonatkozásban a mai napig is fejlődő államnak tekinthető, amely kiemelten tetten érhető az egészségügy és az oktatás helyzetén. Az egészségügyben mind több helyen megtalálható a nyugati színvonalat képviselő csúcstechnológia, ugyanakkor számos helyen a legalapvetőbb szolgáltatásokat sem kaphatják meg az állampolgárok. Annak ellenére, hogy az ország mind több elitegyetemmel rendelkezik, mégis számos kritika éri az oktatás színvonalát is. A két kiragadott példán túlmenően természetesen számos egyéb területet is lehet találni, amelyben Kína a mai napig nem éri el a fejlett országoktól elvárt minimum teljesítményt. Fontos ugyanakkor hangsúlyozni azt is, hogy pekingi vezetők a nemzetközi szintéren gyakran hivatkozási alapként tekintenek arra, hogy országuk fejlődő állam, ennek eredményeként pedig sikeresen odáznak el költséges, és a lakosság jelentős része számára kevésbé vonzó beruházásokat.

A történeti kontextusok figyelembevételével, Kína többnyire a birodalom jelzővel írható le. Ezen a ponton szükséges definiálni a birodalmat, amely *„olyan nagy kiterjedésű, több népet vagy nemzetet magában tömörítő, összetett politikai egység, amely rendszerint hódítás révén jön létre, és egy domináns központról, valamint alárendelt, gyakran igen távoli perifériákból áll”*.¹ Illetve a bonyolult fogalmi rendszert lebontva úgy is értelmezhetjük, hogy a birodalmat: *„olyan nagy kiterjedésű politikai egységnek tekinthetjük, amely eredeti határain kívül eső területeket és népeket is uralma alatt tart. A hatalmi központját általában az egész birodalom domináns etnikai, kulturális csoportjai alkotják, melyhez több peremterület kapcsolódik.”*² Kína mint földrésznyi területen elterülő államalakulat eleve magában hordozza a birodalmiság meghatározásának azon kritériumát, hogy nagy területen helyezkedjen el, illetve egy domináns központhoz peremterületek csatolódjának. A birodalmi definíció több népre vonatkozó kitétele is igaznak bizonyul Kína vonatkozásában, hiszen a jelenlegi állam ötvenhat különböző nemzet olvasztótégelyeként működik.

¹ HOWE 2004, 40.

² BÖRÖCZ–KASZNÁR–VÁGI 2012, 252.

A fentiekén túlmenően, akár peremterületnek tekinthetünk olyan dél- és délkelet ázsiai országokat is, mint Szingapúr vagy Malajzia, amelyekben meghatározó államalakító tényezőként jelentkezett és jelentkezik az anyaországgal szoros kapcsolatot ápoló kínai nemzetiség.

Történelmi aspektusokból akár egy birodalom perifériájának lehetne tekinteni a világ számos pontján élő, jelentős kínai migráns közösségeket is. Ezek a közösségek szorosan kötődnek az anyaországhoz, azzal folyamatos kapcsolatot tartanak, és mint a birodalom perifériáját alkotó közösségek tevékenykednek.

Ezek a nemzetiségi csoportosulások olyanok, mint egy polip kinyújtott karjai, amelyek behálózzák a kontinensek országait, és egy-egy előretolt bástyáját jelentik a Kínai Népköztársaságnak. Olyan hídfőállások ezek, amelyeknek tagjai sokszor nincsenek is tudatában azzal, hogy tevékenységük, mindennapi életük egy az egyben az anyaország érdekeit szolgálják.

A kínai migráns közösségek ugyanis többnyire a konfucianizmus szabályai szerint élik mindennapjaikat. Ez az ősök tiszteletére alapuló szabályrendszer eredményezi, hogy évről-évre jelentős összegeket utalnak haza a rokonoknak, valamint hogy többségükben lojálisak a mindenkori kínai vezetéshez. Tevékenységük, amely elsősorban a gazdasági szférát érinti – a hazai, kínai áruk piacának megteremtésével –, olyan rejtett fegyver a pekingi vezetés kezében, amely nemcsak megalapozza, de elháríthatatlan módon biztosítja is az ország útját a nagyhatalommá válás felé.

A gazdasági hódítás az a nemzetközi politikai és diplomáciai módszer, amely a Kínai Népköztársaság első számú eszköze arra, hogy a korábbi nagyhatalmi státusszal rendelkező államokat hatástalanítsa, illetve, hogy a jelenleg elsőszámú hatalommal, az Amerikai Egyesült Államokkal a versenyt felvegye. Ennek a gazdasági hódításnak az egyik legjelentősebb háttérelme a konfucianus filozófia.

Jelen tanulmány célja, hogy bemutassa azt a politikai-társadalmi viszonyrendszert, amelyet a konfucianizmus alakított ki, és amely könnyen lehetővé teszi a nagyhatalmi építkezést a mindenkori kínai vezetés számára.

A KONFUCIANIZMUS TÁRSADALMI RENDSZERE

Konfuciusz, amint arra többször maga is hivatkozott, nem alkotott újat, gyakorlatilag csak a megelőző évezredek tanításait foglalta közös keretbe. Ebből adódóan – amint azt Raymond Dawson megállapította – *„a konfucianizmus egyik legfontosabb tantétele tehát az, hogy a világ harmóniájának és boldogságának biztosítása érdekében az embernek önmagát és tetteit összhangba kell hoznia az univerzummal: a társadalmi rendet a kozmikus rendhez kell igazítania”*.³ Amint az Dawson idézett gondolata alapján nyilvánvaló, Konfuciusz nem kívánt új ideológiai alapokat teremteni, hanem a korábban kialakult – véleménye szerint kizárólag üdvözülésre vezető – tanokat kívánta szintetizálni és egységesen alkalmazható keretbe foglalni. Ennek eredményeként kiemeltként kezelte az ősök

³ DAWSON 2002, 73.

tiszteletének megszilárdítását, amelynek sikeréhez kétség nem férhet, hiszen a konfucianizmus intézményesülésével „az ősök szellemének hatalmába vetett hit és az ősök kultusza volt az egyedüli államilag előírt” hittétel.⁴

Konfuciusz tevékenységének idejére már az összes olyan alapvető, az univerzum egyensúlyát mint a legfőbb vallási célt rögzítő dogma rögzítésre került, amelyek a kínai vallások főbb jellegzetességeit biztosítják. Miután ezek között az alaptételek között az ősök tisztelete is megtalálható volt, ebből adódóan viszonylag egyszerű az a következtetés, hogy a korszak hatalmi válságát szemlélő Konfuciusz úgy vélte, hogy csak abban az esetben lehetséges a vészhelyzetből való kilábalás, ha a modernizáló elvek alkalmazásának véget vetnek, és a kínai társadalom visszatér a klasszikus előírásokhoz. Vagyis, Konfuciusz korának egyik legkonzervatívabb gondolkodójának tekinthető. Ugyanakkor a vallásalapító-filozófus egyben a világtörténelem egyik leginnovatívabb személyeként is elkönnyelhető, amennyiben úgy tekintünk rá, mint aki a már korábban meglévő hitvilágból alkotott egy új, és évezredekken keresztül működő vallási irányzatot.

A fenti gondolatsort erősíti a kiemelkedő vallástörténésznek, Hardingnak a nagy filozófussal összefüggésben tett megállapítása is: „Konfuciusz szenvedélyesen konzervatív volt, és távol állt tőle a szándék, hogy megváltoztassa korának elfogadott vallásos elképzeléseit és gyakorlatait.”⁵ Harding az idézett megállapításában csak és kizárólagosan vallási alapú megközelítést alkalmaz, ugyanakkor érdemes ezen a helyen kiemelni Őri Sándor gondolatát is, aki elsősorban Konfuciusz államszervezői nagyságát igyekszik hangsúlyozni, amikor úgy vélekedik, hogy „Konfuciusz nem szakadt el Korának társadalmi rendjétől, s valószínűleg nem is állt szándékában, hogy így tegyen, ezért más tanításaival egyetemben erkölcsi arany szabályát is ezen társadalmi renddel összhangban alkotta meg”.⁶ Amint azt Max Weber a konfucianizmus konzervatív többlettöltetével összefüggésben megfogalmazta: „a legcsekélyebb kísérletet sem tette arra, hogy a meglévő hitet etikailag racionalizálja. A császár és a hivatalnokok által folytatott hivatalos kultuszt és a családők őskultuszát a fönnálló világi rend részeként előfeltételezte.”⁷

Kiemelendő ugyanakkor, hogy Konfuciusz maga sohasem vetette papírra a gondolatait, illetve a tanítását. Több mint valószínű, hogy a nagy filozófus nem is igazán érezhette ennek szükségességét, ő maga is tisztában volt azzal, hogy nem alkotott újat, hanem a régről meglévő tudást összegezte és értelmezte. Konfuciusz elveit, valamint filozófiáját tanítványai és még inkább szellemi örökösei nyomán ismerhette meg az utókor. Ennek folytán nem állapítható meg tökéletes biztonsággal az sem, hogy a neki tulajdonított gondolatok közül melyeknek szerzője ténylegesen a mester, illetve melyek azok, amelyeket a követői fogalmaztak meg. A közvetlenül Konfuciusznak tulajdonított kinyilatkoztatások

⁴ WEBER 2007, 154.

⁵ HARDING 2008, 93.

⁶ ŐRI 2000, 44.

⁷ WEBER 2007, 173.

eredetiségével kapcsolatos bizonytalansági tényezőt erősítik a többek között Max Weber által is a Qin Shi Huang-féle, konfucianizmus üldöztetéséről megfogalmazott gondolatok: „borzalmas erőszakkal próbálta megsemmisíteni a teljes klasszikus irodalmat s magukat az írástudókat. A szent könyveket elégették, s állítólag 460 írástudót elevenen elástak.”⁸ Annak ellenére, hogy a korai stádiumban lévő konfucianizmust tüzzel-vassal próbálták pusztítani, az mégis sikeresen intézményesült, és a legmesszebbhatóbb kínai filozófiai irányzattá vált.

A konfuciánus szemlélet alapvetően megszilárdította a korábban az ősök tisztelete keretében kialakult dogmákat. Az ősök iránti tisztelet vezetett el oda, hogy a család a legfontosabb kínai társadalmi építőkövévé váljon.

A klasszikus kínai szemlélet szerint az univerzum folyamatos mozgásban, változásban áll, azonban szignifikáns a törekvése az egyensúlyi állapot elérésére. Az állandó változás azonban csak és kizárólag abban az esetben szolgálja a közösség – ezáltal a világegyetem – javát, ha kontrollált keretek között zajlik. A kontroll lehetőségét a normák teszik lehetővé, azok a normák, amelyek időtlenül érvényesülnek az univerzumban. „A többség állandóan változik, a normának pedig éppen tartóssága adja meg az értékét (normatív jellegét), vagyis az, hogy nincs kitéve a népszerűség szeszélyének, sem a többség nyomásának. A norma tehát egyfajta módja annak, ahogyan hiszünk, beszélünk és cselekszünk; az ész és a szokás is szentesíti, kölcsönösen erősítvén egyik a másikat. Az autoritás pedig, ezt a megfogalmazást véve alapul, olyan beszédként vagy cselekvésként jelenik meg előttünk, amelynek valamilyen norma szolgál biztos alapjaként.”⁹

A kínai társadalom legalapvetőbb normájaként jelentkezik a család szentsége, azé a családé, amely a legelső, legerősebb szocializációs színtérként az autoritással összefüggő attitűdök is elsajátítására kerülnek. „A családon belül végbemenő minden cselekedetben az autoritás (illetve a neki való engedelmesség vagy annak elutasítása), vagy az autoritás hiánya nyilvánul meg.”¹⁰ A családi viszonyokban minden szereplőnek megvan a maga jól meghatározott szerepe, és jobbára tartós függő helyzetet tölt be. A családi szocializációs színtér fixálódása magával vonja az autoriter személyi kapcsolatok állandóvá válását is, amelynek eredményeként az egyén mindennapi életének alapvető relációjává válnak az autoriter viszonyok. A Konfuciusz által hivatkozott család egy rendkívül autoriter bázisú társadalom hosszú távú fennmaradásának forrásává vált. Mivel a családi alap rögzítette a megkérdőjelezhetetlen autoritást, amely így a társadalom működésének fő mozgatórugójaként jelentkezett, ezáltal a kínai társadalommal összefüggésben igaznak tekinthető a kiváló filozófus, Molnár Tamás megállapítása, amely szerint az autoritás „annyiban szolgálja a közösség javát, amennyire a közösség megérti a létjogosultságát”.¹¹ A tapasztalatok azt mutatják, hogy a kínai társadalom a családi

⁸ WEBER 2007, 100.

⁹ MOLNÁR 2002, 21.

¹⁰ MOLNÁR 2002, 23.

¹¹ MOLNÁR 2002, 41.

alapú gondolkodásnak köszönhetően tökéletesen megérti és elfogadja az autoritás szerepét a közösség életében.

Azon túlmenően, hogy az autoritás alapú konfucianus tanítás szerint a nép vallásossága kiemelt jelentőségű, mivel ez segíthet fenntartani az állam rendjét, lényeges elemként jelentkezik az a nézet is, hogy „*a maga részéről a császári hatalom volt a legfőbb vallásilag megszentelt képződmény. Bizonyos értelemben a népi istenségek forrása fölött állt*”.¹² Különös érdekességet ad a konfucianizmusnak ezen a szinten, hogy mivel elsősorban a hivatalnok réteg által alakított filozófiai-vallási irányzatként fejlődött, ezért kiemelten is a hivatalnokok társadalmi helyzetének biztosítása, hosszú távú bebetonozása volt a cél. Vagyis vagy a nép, vagy az uralkodó válik felelőssé, amennyiben valami rosszul megy az országban, a ténylegesen az állami ügyeket vivő hivatalnokréteg azonban mentes marad az elszámoltatástól.

Konfuciusz tökéletes életfilozófiát alkotott, amely egyben rendkívül biztos lábon álló uralmi pozíciót teremt annak, aki megtartja a politika-filozófiai iránymutatásait, úgy, hogy közben az egész eszmei rendszert kivetítheti az alattvalók legbelsőbb magánszférájára, amely azt eredményezi, hogy az államberendezkedés nem hat átpolitizáltnak. Egy autoriter vagy akár totalitárius berendezkedés kiépítésére vágyó egyén vagy csoport nem is kereshet biztosabb filozófiai támaszt. A konfucianus életszemléletben ugyanis rögzült az a nyugati társadalomból mára kivesszini látszó norma, amely szerint „*az ember szabadnak születik ugyan Isten gyermekeként, nem születik azonban szabadnak sem a természet, sem a társadalom részeként, mármint ha a szabadság azt jelenti, hogy az ember önmaga alkotója és fenntartója, valamint hogy korlátlanul és szabad mindent megtenniünk, ami csak tetszik*”.¹³ Vagyis, a kínai kultúrában kiépültek és fixálódtak a társadalmi kapcsolatok viszonyrendszerei, amelyek alapvetően alá-fölérendeltségi kontextusban értelmezendők. A konfucianizmus szigorú szabályok alapján öt társadalmi alapviszonyt határoz meg:

- uralkodó-miniszter,
- apa-fiú,
- férj-feleség,
- idős-fiatal,
- barát-barát.

A különböző viszonyok, a barát-barát mellérendelő relációt leszámítva, hierarchikus viszonyokat jelölnek ki. Ezek a hierarchikus viszonyok nemcsak a személyi kapcsolatok jellegét szabják meg, de eleve determinálják a társadalom hierarchikus felépítését is, a különböző megjelölt kapcsolatok ugyanis lefedik a társadalom teljes felületét. Az egyén egyszerre vehet részt a különböző relációtípusokban, ennek megfelelően pedig egyszerre játszhat az egyikben alárendelt, míg a másikban fölérendelt szerepet. A kapcsolatok osztályozásából ki

¹² WEBER 2007, 154.

¹³ MOLNÁR 2002, 24–25.

kell emelni az uralkodó szerepét, aki csak és kizárólag fölrendelt szerepet tölthet be. Az uralkodó esetében még a mellérendelő barát-barát viszony sem megengedett. Az uralkodó a Menny gyermekeként, legfeljebb ősei szellemével kapcsolatban foglalhat el alárendelt kapcsolatot, amely azonban nem a földi társadalom viszonyrendszerében értelmezendő.

Külön említést érdemel a barát-barát viszony, amely első látásra megbontja a társadalmi kapcsolatokra kiépített hierarchikus harmóniát. A barátság mibenlétének elemzése jelen dolgozatnak ugyan nem tárgya, azonban a gondolati kohézió mindenképpen szükségessé teszi, hogy néhány szó essen a barátság sajátosságairól. A barátság ugyanis egy olyan különleges viszonyrendszert feltételez, amelyben – mivel alapját minden esetben a szeretet képezi – egyszerre van jelen a hierarchikus, valamint a mellérendelő szerep is. A szeretet ugyanis nemcsak abban nyilvánul meg, hogy mellérendelt viszonyban áll egyik személy a másikkal, hanem abban is, hogy a relációban résztvevő egyének – a szeretet mint szubjektív érzelm által vezéreltetve – folyamatosan alárendelik magukat a másiknak. A barátság különleges viszonyrendszerét jól példázza a katolikus filozófusok – számtalan forrásban feldolgozott – elmélkedése az ember barátságáról Istennel, amelyben természetes az alá-fölrendeltség megléte. Vagyis elmondható, hogy a barát-barát viszony egyik fundamentuma éppen a sajátosan megjelenő, flexibilis alá-fölrendeltség, amely ezáltal erősítőként hat a Kínában kialakult hierarchikus társadalmi viszonyrendszerre.

A kínai társadalomban érvényesülő autoriter viszonyok bizonyos értelemben az egyén fokozott védelmét szolgálják, azonban úgy, hogy megőrzik a közösség primátusát. Az individuum számára a konfucianizmus által szigorúan szabályozott társadalmi kapcsolatrendszer számos előnyt biztosít.

- Az egyén biztos lehet a közösségben elfoglalt pozíciójával kapcsolatban, továbbá tisztában lehet a lehetőségeivel és a mozgásterével.
- Az egyén számára biztosított a közösséghez tartozás, amely fokozott védelmet nyújt a külső és belső fenyegetettségekkel szemben.
- A biztonságérzet hozzájárul az egyén emocionális szintjének fenntartásához.
- Megkönnyíti a kommunikációt, elősegíti az egyén kapcsolat-teremtését, és leegyszerűsíti a társadalmi érintkezést.
- Megkönnyíti az alkalmazkodást az újonnan bevezetett szabályzó-rendszerekhez.

Molnár Tamás megfogalmazását alkalmazva, *„az autoritás tehát alapvetően az a természetes¹⁴ ár, amit az egyén megfizet azért, hogy valamely társadalomhoz tartozhassék, hisz máskülönben nem volna egyén, s főleg nem védelemben*

¹⁴ A természetesség ebben az összefüggésben rendkívül fontos, mivel hangsúlyozni ezáltal biztosított az egyensúly. Fontos hangsúlyozni, hogy Molnár eredetileg a nyugati viszonyokkal kapcsolatosan fogalmazta meg elgondolását, és így is természetes állapotnak nevezi az autoritást.

részesülő, a társadalomba integrált egyén".¹⁵ A társadalomba integráltság a hatalom, és annak legitimitása szempontjából lényegi kérdésként jelentkezik. Azáltal, hogy az autoritás szigorú keretek között intézményesült a kínai társadalomban, tulajdonképpen rendkívül erős legitimitáshoz is jutott a politikai hatalom. A kínai politikai elit legitimitását természetesen tovább erősítik olyan tényezők is, mint amelyet például Max Weber fogalmazott meg: *„A vallás és a politika között természetesen ott a legkisebb a feszültség, ahol – mint a konfucianizmusban – a vallás szellemekbe vetett hitet vagy egyenest mágiát jelent, az etika pedig csupán azt jelenti, hogy a képzett ember okosan alkalmazkodik a világhoz.*”¹⁶ A tényezők természetesen összeadódnak, és felerősítik egymást. Vagyis megállapítható, hogy a konfucianizmus a társadalom minden szegmensét átfogó komplex rendszert épített ki, amelynek elsődleges céljának tekinthető, hogy a társadalmi harmónián keresztül mind stabilabb politikai rendszert biztosítson, hogy ezáltal hozzájáruljon az ember és az univerzum harmóniájához. A konfucianizmus kiterjedt irodalma számos elemzői lehetőséget biztosít a politika és a kormányzás, és a vallási harmónia közötti párhuzamok kutatása terén. A konfucianizmus meghatározó alkotásában, a Lunyuban számos, az autoritással, valamint a család fontosságával összefüggő megállapítás található, amelyek közül kiemelkedik az alábbi:

„You mester mondotta: „Ami az embereket illeti, nagyon kevesen vannak olyanok, akik szülőtisztelőek és testvérszeretőek ugyan, de a feljebbvalókkal mégis ellenkezni szeretnének. Olyan ember pedig, aki a feljebbvalókkal ellenkezni nem szeret, de zavargásokat támasztani igen, egyáltalában nincsen. A nemes) gondosan ügyel a dolgok alapjára. Ha az alap áll, akkor megéled az erény. Márpedig a szülők tisztelete és a testvériség az emberség alapja.” (Lunyu I. 2.)

Külön érdekességként jelenik meg, hogy a gondolatsort, amely szinte a teljes konfuciuszi filozófiát összegzi, a szerkesztő-írók nem a mester szájába adták, hanem egyik legjelentősebb tanítványa által mondatták ki, ezzel is kifejezve az eszme egyetemességét. A kijelentés magában hordozza azon nézetet, hogy az állam egy nagy autoriter család, amelynek alapja az emberség és az erény. Az erény mint a konfuciózus gondolkodás központi eleme jelenik meg.

„A mester mondotta: „Ha száz esztendeig csupa erényes ember kormányozná a fejedelemséget, át tudná formálni még a leggonoszabb embereket is, és lemondhatnának a halálbüntetésről. Milyen igaz ez a mondás!” (Lunyu XIII. 1.)

¹⁵ MOLNÁR 2002, 26.

¹⁶ WEBER 2005, 76.

A konfuciánus gondolkodás központjában álló erény, valamint a szülők iránti szeretet és tisztelet folyamatosan vissza- és visszatérő momentumként jelenik meg a konfuciánus tanításokban, követve azt a keleti szokást, amely a szó vagy a gondolat ismétlését nem kerülendő hibaként, hanem a fontosság hangsúlyozásaként és kiemeléséként kezeli. Az erény pedig a konfuciuszi tanításban nem mást jelent, mint olyan emberséget, amelynek mozgatója az ősök, az idősebb, illetve a szülő tisztelete és megbecsülése.

A szülő és a testvér tisztelete és szeretete megteremti mikroszinten a társadalom alapját, vagyis a családot. A családok pedig egymással való kapcsolatuk folytán makroszinten kialakítják a birodalmat, az országot alkotó „hipercsaládot”, amely a kínai felfogás szerint legjobban megfelel az univerzum általános leképzésének. Ez adja a konfuciánus állam-filozófia alfáját és omegáját, a patriarchális családok hierarchikus állammá szervezett hálózatát.

Mivel a konfuciánus gondolkodás sarokpontját jelenti a szülők iránti tisztelet, valamint az államnak egy nagy családként való felfogása, ebből következik, hogy egyszerű megfeleltetés útján behelyettesíthetők a két különálló rendszer szereplői egymás helyére. A családrendszer „szülő” szereplői egy állam esetében megfelelnek az állami vezetőknek, míg a „gyermek” szereplők egyértelműen azonosíthatók az állampolgárokkal, valamint az alattvalókkal. A fenti gondolat folyamán továbbhaladva az a következtetés vonható le, hogy amennyiben a gyermek feltétlen engedelmességgel tartozik a szülőnek, akkor az állampolgár sem élhet semmiféle ellenvetéssel az állami vezetők döntéseivel szemben. A vezetői réteg és az állampolgárok között fennálló apa-gyermekszerű hierarchikus viszonyoknak egy rendkívül érzékletes megjelenési formája a Lunyu-ban a következő idézet:

„A C’i-beli King fejedelem a kormányzásról kérdezősködött K’ung-ce-nél K’ung-ce válaszképpen azt mondta: „A fejedelem legyen fejedelem, az alattvaló legyen alattvaló, az apa legyen apa, a fiú legyen fiú.” (King) fejedelem pedig így szólt: „Nagyon jó! Valóban, ha a fejedelem nem fejedelem, az alattvaló nem alattvaló, az apa nem apa és a fiú nem fiú, akkor hiába van meg a gabonám [adó-jövedelem], képes lehetek-e meg is enni [élni vele]?” (Lunyu XII. 11.)

Az alkotó valódi közlési szándéka még egyértelműbbé válik abban az esetben, ha a szövegkörnyezet értelmezése az adott történelmi háttér viszonyai között történik. A vizsgálat alá vetett dialógus felidézi Konfuciusz i. e. 516. körül tett utazását Qi fejedelemségbe, ahol abban a korban hatalmas társadalmi felfordulás volt tapasztalható. A mester úgy látta, hogy egy olyan állam nem működhet jól, amelyben nincs meg az autoritáson alapuló patriarchális rend, és amelyben nem ismeri a személyének megfelelő társadalmi helyét minden egyén. Nem tudni, hogy a Qi fejedelmével való eszmecsere tényleges történelmi esemény volt-e, de az biztos, hogy a példázatban Konfuciusz kinyilatkoztatása nyomán a fejedelem

ráébred arra, hogy az erős, biztos állam alapja az, ha a családi alapú viszonyok osztársadalmi szinten is érvényesülnek.

A gabona szó metaforaként jelenik meg a példázatban. Jelentésértartalma azonban többre utal, mint az egyszerű szántóföldi növényre. A mindennapi élelemhez legfontosabb alapanyag ebben az összefüggésben, mint az állam által beszedett adó jelenik meg. A „meg is enni” kifejezés pedig, az állam fenntartásának képességét jeleníti meg.

Az általánosan elfogadott „adó és annak felhasználása” felfogás helyett viszont elképzelhető egy másik metaforaértelmezés is. Ebben az összefüggésben a „gabona” nem másnak a megfelelője, mint az állampolgároknak, hiszen a szemek sokasága az emberek jelképeként tűnhet fel ebben az összefüggésben. Míg a „meg is enni” nem mást takar, mint a birtoklásukat, vagyis a biztos kezű vezetést, amely az állam fennmaradásának egyik leglényegesebb konfuciuszi kitétele.

A társadalmi/állami rendben minden szereplőnek pontosan tudnia kell a maga helyét. Vagyis, mint ahogy egy családban megvan a vezető és az alattvaló, úgy az államban is, ennek alapján pedig ismét megjelenik az az összefüggés, hogy az alattvaló nem emelhet szót a vezetők döntéseivel kapcsolatban. A Lunyuban, a politikai vezetéssel való szembeszállás tilalma is megtalálható a szülői kapcsolatokba ágyazott példaként szemléltetve:

„A mester mondotta: »Szüleidet szolgálván hibáikra szelíden figyelmeztessd őket. Ha látod, hogy semmiképpen nem akarnak rád hallgatni, akkor kettőzd meg tiszteletedet anélkül, hogy visszavonnád (tanácsodat). Még ha ők rosszul bánnak is veled, nem szabad zúgolódnunk ellenük.«” (Lunyu IV. 18.)

Vagyis az állampolgár még akkor sem lázadhat az állami vezetők döntése ellen, ha az a döntés nyilvánvalóan rossz. A konfuciózus tanok alapján elvileg figyelmeztetheti a vezetőt, de ha az nem hallgatja meg, akkor megsokszorozott odaadással kell neki szolgálnia, a hibás döntés következményeit is magán viselve. A konfuciuszi kitételek rendkívül stabilá tették, és teszik a mindenkorin kínai politikai rezsimet, amint azt Balázs Étienne megfogalmazta „*a császári intézmények maradáóságát és az olyan jelenségek örökkévalóságát, mint amilyen – folytonos átalakulásai ellenére is – a konfucianizmus, senki sem tagadhatja*”.¹⁷

A konfucianizmus szigorú keretek között rögzíti annak a feltételeit is, hogy az egyénnek milyen lehetőségei vannak a politikai életben való részvételre. A Lunyuban kiemelten hangsúlyos szerepet kap az egyén politikai életben való szerepének korlátozása, amely megszorításnak a kinyilatkoztatását a szerzők ráadásul közvetlenül Konfuciusz szájába is adják.

¹⁷ BALÁZS 1976, 15.

„A mester mondotta: »Akinek nincs hivatala, az ne foglalkozzék a kormányzás dolgaival.«” (Lunyu XIV. 27.)

Vagyis a politikától az átlagember tartsa távol magát, és engedje azt át azoknak, akik hivatalt is viselnek. A politika világa ugyanis egy olyan szegmense a társadalmi érintkezésnek, amely nem nyitott a teljes népesség előtt, hanem csak bizonyos szereplők számára nyílik meg.

A tanítás szerint maga Konfuciusz is számos esetben távol tartotta magát a politizálástól, vagyis a kormányzás tudományától, azonban – és ez minden ember számára követendő példaként került megjelölésre – úgy vélte, hogy amennyiben valaki a klasszikus szabályokat betartva erényesen éli az életét, az gyakorlatilag közvetett úton, de aktív részesévé válik a kormányzás folyamatának.

„Valaki K’ung-ce-vel beszélgetvén megkérdezte: »Mester, miért nem tevékenykedel a kormányzásban?«” A mester így felelt: »Az Írások Könyve azt mondja-e a fiúi szeretetről: Légy szülőtisztelő, légy szeretetre méltó a fivéridek iránt, s terjesszed el (ezeket az erényeket) mindenütt, ahol kormányzol? Íme, ez is a kormányzásban való tevékenykedés, miért kellene hát (közvetlenül) a kormányzásban tevékenykednem?«” (Lunyu II. 21.)

A fenti, a teljesség igényét mellőző idézetek alapján is kijelenthető, hogy a konfucianizmus mint vallás és mint államfilozófia szigorú keretek között működő társadalmat határoz meg, amely keretek minden egyén számára kijelölik a szükséges viselkedési formákat. Rögzítésre kerülnek a társadalmi viszonyok is, amelyek értelmében az állam egy nagy méretű családként működik. A konfuciánus tanok tanulmányozásából „*a mindenkori kínai vezetés számára az a tanulság, hogy az erős ország záloga az erélyes, központosított hatalom*”.¹⁸

A kormányzat, valamint a politikai hatalom megtartása szempontjából természetesen legjelentősebb társadalmi hatást a konfucianizmus gyakorolta Kínában. Ezen irányzat képezte és képezi a kínai politikai gondolkodás alapjait, ezáltal pedig meghatározza a mindenkori kínai külpolitika irányvonalait ugyanúgy, mint az ezt a filozófiát követő migránsközösségek életét és viselkedését, végső soron pedig alárendelődésüket a kínai központi politikai akaratnak.

A KÍNAI NÉPKÖZTÁRSASÁG A NEMZETKÖZI ERŐTÉR BEN

A konfucianizmus és a Kínai Népköztársaságot érintő nemzetközi folyamatok áttekintéséhez, előljáróban, fontos leszögezni azt a tényt, hogy „*Kína a globalizációt változatlanul elkerülhetetlen realitásnak tekinti, a regionális és globális együttműködés befolyásos szereplője kíván lenni*”.¹⁹

¹⁸ VÁMOS 2005, 221.

¹⁹ JUHÁSZ 2009, 24.

A Kínai Népköztársaság nemzetközi pozíciószerző tevékenységével összefüggésben számos tanulmányt készítettek a téma szakértői, azonban mindegyik jelentős hiátustól szenved. A szakmai anyagok készítői gyakorlatilag egytől egyig mellőzik azt a jelentős aspektust, amelyet a konfucianizmus gyakorol a kínai külpolitika alakulására, valamint az ázsiai ország nemzetközi pozícióteremtő képességére. A konfucianizmus azonban nemcsak befolyásolja a kínai külpolitikát, de a sajátos lehetőségein keresztül alapjaiban képes a befolyásolni annak alakulását. A kínai történelem számos eseménye bizonyítja, hogy a konfuciánus alapon építkező, klasszikus politikai gondolkodás a nyugati elképzelésekkel ellentétes irányba képes terelni az ázsiai állam külpolitikai törekvéseit. A 20. század utolsó évtizedeiben felgyorsuló globalizáció folyamatai azonban új lehetőségeket teremtettek a kínai filozófia által vezérelt külpolitikai törekvések előtt.

A konfucianizmus által áthatott kelet-, délkelet-ázsiai államok²⁰ térnyerése az elmúlt évtizedekben rendkívül látványos volt a nemzetközi politika porondján. Az említett államok azon túlmenően, hogy a 20. század második felében korábban elképzelhetetlennek tűnő gazdasági fejlődést mutattak, a 21. század elejére a nemzetközi kapcsolatok terén is meghatározó szerepet vívtak ki maguknak. A bölcséleti filozófiai-vallási rendszerhez tartozó ázsiai kultúrák gazdasága a sajátos társadalmi környezet hatására az elmúlt évtizedekben rohamosan fejlődött, és a bővülés jelenleg is zajlik. Ezzel párhuzamosan lényeges hangsúlyozni, hogy ezek az államok nemcsak tradicionálisan szoros politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatokat ápolnak Kínával, de ezen túlmenően jelentős kínai kisebbséggel is rendelkeznek.

A kínai etnikum és a térség államainak többségi társadalma közötti viszony szintén rendkívül sajátos. Huntington szerint a kínai nemzetiség „*például szinte a legtöbb délkelet-ázsiai országban gazdaságilag domináns kisebbségnek számít. Mégis sikeresen asszimilálódtak a buddhista Thaiföld és a katolikus Fülöp-szigetek társadalmába, s csak elvétve akad példa erőszakos kínai ellenes megnyilvánulásokra a többségi csoportok részéről*”.²¹ Amint azt Huntington is jelzi, a kapcsolat rendkívül békés, de ezen túlmenően gazdaságilag is különösen jól prosperál. A kínai etnikum és a többségi társadalom közötti szimbiózis legékezebb példáját prezentálja Malajzia, ahol a maláj többség és a gazdaságot a kezében tartó kínai kisebbség kiegyezésének eredményeként rendkívül gyors gazdasági fellendülés zajlott.

Várható, hogy a jelenlegi tendenciák figyelembevételével mellett a térség országaiban a Kínai Népköztársaság, kihasználva a tradíciók és a filozófiai-vallási környezet adta lehetőségeket, valamint a nemzetiségi sajátosságokat, a jövőben még a korábbiaknál is sokszorta jelentősebb szerepet fog gyakorolni.

²⁰ Kínai Népköztársaság, Tajvan, Hong-Kong, Makaó, Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, Koreai Köztársaság, Vietnám, Szingapúr vagy éppen Malajzia.

²¹ HUNTINGTON 2004, 451.

Távolabbra tekintve megállapítható, hogy a világ számos – és mind több – országában található jelentős számú, nem klasszikus eredetű kínai migráns közösség. Ezek az etnikai csoportok gyakran jobban őrzik a konfucianus hagyományokat, mint az anyaországban élők. A migránsok túlnyomó számban elkötelezett hívei a konfucianizmus előírásainak. Mindennapi tevékenységük, életvitelük, valamint hagyománytiszteletük számos példával szolgál erre. Az említett közösségek megteremtik a lehetőséget annak, hogy Kína a világ számos pontján Peking számára előnyös pozíciószerző külpolitikát képviselhesen. A kínai bevándorlók által teremtett helyzet egyfajta trójai faló effektust teremt azáltal, hogy a kínai migránsok szimbiózist teremtve az adott állam társadalmával, tulajdonképpen függő helyzetbe hozzák a fogadó államokat, amelyeknek jelentős gazdasági szegmensei gyakorlatilag működésképtelenné válnának a kínaiak jelenléte nélkül.

A világ minden kontinensén generálisan megjelenő, folyamatos kínai térnyerés nemcsak megállíthatatlannak tűnik, de egyszersmind bizonyos új típusú gyarmatosításnak is felfogható. A Kínai Népköztársaság elsősorban a gazdasági térnyerés eredményeként került a világ elsőszámú nagyhatalmai közé, azonban ennek a fajta gazdasági „hódításnak” a módszerei nem hasonlíthatók a korábban, a világ feltörekvő nagyhatalmai által alkalmazott megoldásokhoz.

A világméretű kínai gazdasági térnyerés jellegzetességeinek elemzése során szembesülni kell azzal, hogy az ázsiai ország a terjeszkedés tekintetében is rendkívül sajátos, teljesen egyedi utat választott, ugyanakkor az expanzió háttérben természetesen ugyanazon alapvető igények kielégítése – nyersanyag-biztosítás, piacszerzés – iránti szándék húzódik meg, amely bármely más állam hasonló tevékenységének is a mozgatórugóját jelenti. A Kínai Népköztársaság további nemzetközi térnyerése minden különösebb kockázat nélkül prognosztizálható. A globális nyersanyagkészletek kitermelési lehetőségének elmúlt évtizedekben zajlott átrendeződése – nagyrészt kínai kézbe kerülése – alapvetően változtatta meg a hatalmi viszonyokat, kérdésessé téve ezáltal a nyugati társadalmak további versenyképességét. A Kínai Népköztársaság a legtöbb állami relációban elsőszámú gazdasági – sok esetben pénzügyi – partnerré vált. A sajátos „hódítás” – amelyet nagymértékben elősegít a belső filozófiai-vallási környezet, valamint ennek megléte a kínai migráns közösségekben, továbbá a kelet-, dél-kelet-ázsiai államokban – jelenleg megállíthatatlannak tűnik.

ÖSSZEGZÉS

A Kínai Népköztársaság nagyhatalommá válása azonban további kérdéseket vet fel:

- Lehet-e Kína, a szó klasszikus értelmében, globális nagyhatalom?
- A birodalmakra érvényes általános szabályok megállják-e a helyüket Kína vonatkozásában is?
- Amennyiben Kína – mint birodalom – sajátos utat jár be, abban az esetben ez az út miben különbözik a klasszikus forgatókönyvektől?

- A sajátos nagyhatalmi koncepció biztosít-e és amennyiben igen, milyen lehetőségeket a nemzetközi közösség államainak a nemzeti érdekek képviselője terén?

Egyértelműnek mutatkozik, hogy a konfucianizmus alapvetően befolyásolja a Kínai Népköztársaság nemzetközi politikában betöltött szerepét, amelynek eredményeként Kína globális tevékenységével összefüggésben nem tekinthető teljesen kompatibilisnek a nyugati államokkal kapcsolatban felállított szabályok. Ebből adódóan, Kína globális nagyhatalommá válása nagy valószínűséggel más keretek között fog végbemenni, mint az a történelem során kialakult, korábbi nagyhatalmak esetében zajlott.

A családi alapú gondolkodás olyan új nagyhatalmi fellépést eredményezhet, amely merőben szokatlanul hathat a nemzetközi színtéren. Az egyes államok nincsenek felkészülve arra, hogy az új típusú „hódítás” keretei között ellen tudjanak állni Peking fokozott globális térnyerésének. A globális kínai pozíciószerezés számos vonatkozásában nemzetbiztonsági kockázatokat hordoz magában, amely túlmutat az olyan közismert tényeken, mint például a hazai ipar ellehetetlenülése. Felmerülnek alapvető, a politikai rendszer működőképességét veszélyeztethető vonatkozások is. Ilyen veszélyforrásnak tekinthető például a kínai kisebbségek nemzetiségként való kezelése, illetve ennek hiánya, amely korábban sosem látott társadalmi feszültségek forrása lehet. A kínai migráns közösségek túlnyomórészt a saját – bölcséleti filozófiai-vallási – szabályaik szerint élnek, amely többek között nagymértékben megnehezíti a velük kapcsolatos idegenrendészeti, társadalombiztosítási, rendvédelmi és adóhatósági fellépés sikerét.

Kína globális gazdasági térnyerése minden esetben együtt jár a sajátos gondolkodású kínai migráns közösségek megjelenésével. Ezek a közösségek új típusú nagyhatalmi bázist teremtenek, amelyek hatékonyan járulhatnak hozzá a kínai „birodalomépítés” folyamatához. A „birodalomépítés” bölcséleti filozófiai-vallási szabályok – elsősorban konfuciózus szabályok – mentén zajló formája felveti annak a lehetőségét, hogy az ilyen módon kialakuló nagyhatalmak kevésbé vannak kitéve azoknak a kihívásoknak, mint amelyek a klasszikus dogmák szerint épültek érik. Ebből adódóan fennáll annak a lehetősége, hogy a Kínai Népköztársaság olyan szuperhatalommá váljék, amely a nyugati társadalom számára – elsősorban a birodalmat mozgató belső társadalmi szabályok csekély ismerete, valamint azok nyugati szemmel nézve gyakran irracionális mivolta miatt – minden korábbi nagyhatalomnál kiszámíthatatlanabb, ugyanakkor stabilabb és megingathatatlanabb szereplője lesz a nemzetközi politikai életnek.

BIBLIOGRÁFIA**BALÁZS 1976**

BALÁZS, Étienne: *Gazdaság és társadalom a régi Kínában*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1976.

BÖRÖCZ–KASZNÁR–VÁGI 2012

BÖRÖCZ Miklós–KASZNÁR Attila–VÁGI Attila: Feltörekvő hatalmak megkülönböztető kompetenciái. In: KRISTÓFNÉ GUNGL Rita–KRISTÓF Péter (Szerk.). *Metszetek*. Antológia Kiadó, Lakitelek, 2012.

DAWSON 2002

DAWSON, Raymond: *A kínai civilizáció világa*. Osiris Kiadó, Budapest 2002.

HARDING 2008

HARDING, Douglas Edison: *A világ vallásai*. Filosz Kiadó, Budapest, 2008.

HOWE 2004

HOWE, Stephen: *Birodalmak*. Magyar Világ Kiadó, Budapest, 2004.

HUNTINGTON 2004

HUNTINGTON, Samuel P.: *A civilizációk összecsapása és a világrend átalakulása*. Európa Kiadó, Budapest, 2004.

JUHÁSZ 2009

JUHÁSZ Ottó: Kína: folyamatosság és változások. In.: INOTAI András–JUHÁSZ Ottó (Szerk.): *A változó Kína I. – Kína politikai, társadalmi fejlődésének jelene és jövője*. MTA Világgazdasági Kutatóintézet, Budapest, 2009.

MOLNÁR 2002

MOLNÁR Tamás: *Az autoritás és ellenségei*. Kairosz Kiadó, Szentendre, 2002.

ŐRI 2000

ŐRI Sándor: A konfuciuszi kötelességtudat és emberbarátság, avagy az erkölcsi vezérelv, zhong-shu fogalompáros. In.: SALÁT Gergely–P. SZABÓ Sándor (Szerk.): *Mítoszok és vallások Kínában*. Balassi Kiadó, Budapest, 2000.

VÁMOS 2005

VÁMOS Péter: Nemzet és azonosságtudat. In.: N. RÓZSA Erzsébet (Szerk.): *Nemzeti identitás és külpolitika a Közel-Keleten és Kelet-Ázsiában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2005.

WEBER 2005

WEBER, Max: *Vallásszociológia*. Helikon Kiadó, Budapest, 2005.

WEBER 2007

WEBER, Max: *Világvallások gazdasági etikája*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2007.